

УДК 368.02

Шкварець Г. В.,*викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету*

ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ

У статті розглянуто порядок визначення страхового портфеля. Представлено аналіз беззбитковості, який набув широкого розвитку завдяки своїй простоті та вичерпності інформації.

Ключові слова: *страховик, страховий портфель, страховий тариф, точка беззбитковості, оптимальна структура капіталу.*

В статье рассмотрен порядок определения страхового портфеля. Представлен анализ безубыточности, который получил широкого развития благодаря своей простоте и исчерпаемости информации.

Ключевые слова: *страховщик, страховой портфель, страховой тариф, точка безубыточности, оптимальная структура капитала.*

The article deals with the procedure for determining insurance portfolio. The analysis of break-even, which gained wide development due to its simplicity and completeness of information.

Keywords: *the insurer, the insurance portfolio, insurance rate, break-even point, the optimal capital structure.*

Постановка проблеми. Для забезпечення спроможності виконувати страхові зобов'язання страховики повинні бути фінансово надійними. В сучасних умовах зростає значущість такого чинника забезпечення фінансової надійності страховика, як формування збалансованого страхового портфеля.

Величина та структура страхового портфеля визначають діяльність кожного страховика на ринку страхових послуг. За допомогою нього актуарії прогнозують обсяг надходжень страхових премій за договорами страхування, передбачають з певною ймовірністю настання страхових подій, визначають середні величини збитків за ними, як наслідок, прогнозують фінансові результати діяльності.

Отже, вирішення питань щодо удосконалення формування й управління страховим портфелем, зокрема, розробки комплексної системи показників його оцінки та визначення оптимальної структури є нагальною необхідністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методика аналізу беззбитковості підприємства розглядається у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Л. О. Юрченко, О. М. Лихачова, В. П. Савчук, О. О. Терещенко [1; 4; 5]. В основному цей аналіз науковцями використовується як складова фінансового планування або контролінгу нефінансових організацій. Що стосується страхових організацій, то застосування до них комплексного аналізу беззбитковості поки що досліджено науковцями недостатньо.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у поглибленні теоретико-методичних засад формування й управління страховим портфелем та розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації його структури задля підвищення фінансової надійності страховика.

Вклад основного матеріалу. Особливе місце серед найважливіших чинників, що визначають фінансову надійність будь-якої страхової організації, належить її страховому портфелю, а саме: його величині та структурі. Від величини та структури страхового портфеля залежить спроможність виконання страховиками зобов'язань, як страхових, так і не страхових.

По-перше, зібраних страхових премій має бути достатньо для формування адекватних страховим зобов'язанням технічних резервів, що є основною метою діяльності страхових організацій.

По-друге, крім забезпечення страхових зобов'язань, премій має бути достатньо для покриття всіх витрат з надання страхових послуг та нормального забезпечення функціонування страхової організації. Тому об'єктивно для кожного страховика потрібно визначати мінімальний розмір страхового портфеля, який би забезпечував вищезазначені потреби.

На нашу думку, необхідно ввести таке поняття, як "мінімальний страховий портфель", причому варто зазначити, що його виділення можливе лише за такою характеристикою портфеля, як обсяг зібраних страхових премій. Мінімальний страховий портфель – це такий портфель, розмір якого за величиною зібраних страхових премій є достатній для формування страхових резервів, адекватних прийнятим страховим зобов'язанням, і покриття витрат на здійснення страхової (перестраховальної) діяльності та функціонування організації. Звичайно, що на цей розмір буде впливати дуже багато чинників: асортимент страхових послуг, тарифна політика, розмір та структура страхової організації, кількість персоналу, величина та структура постійних і змінних витрат тощо.

По-третє, отримані страхові премії повинні забезпечувати страхову організацію прибутком. Позитивний економічний результат діяльності є пріоритетним для акціонерів, інакше вони б не вкладали свої кошти в цей бізнес. Тому, на нашу думку, можна визначити ще одне поняття “прибутковий страховий портфель”. Прибутковий страховий портфель – це такий портфель, розмір якого за величиною зібраних страхових премій є достатнім не тільки для формування страхових резервів, адекватних прийнятим страховим зобов’язанням, та покриття витрат на здійснення страхової (перестраховальної) діяльності та функціонування організації, але і для отримання певної, наперед заданої, величини прибутку. Отримання такої величини прибутку цілком можливе, насамперед, за рахунок відповідної складової страхового тарифу, зменшення фактичних витрат на ведення справи порівняно з запланованими та перевищення теоретичного над фактичним рівнем збитковості.

На нашу думку, для визначення мінімальної величини страхового портфеля потрібно використовувати різноманітні економіко-математичні та статистичні методи, проводити постійний економічний аналіз страхової діяльності.

Фінансовий менеджмент пропонує низку методів оцінки стану підприємства та дослідження його фінансової надійності. Досить поширеним є аналіз беззбитковості, який набув широкого розвитку завдяки своїй простоті та вичерпності інформації, яку можуть отримати аналітики.

На нашу думку, існує необхідність застосування цього аналізу в страховій сфері, де він може набути дещо іншого, проте не менш важливого значення. Так, його можна застосовувати не тільки для оцінки стану страхової організації при фінансовому плануванні, але й для оцінки та визначення мінімальної величини страхового портфеля, розробки тарифної політики. Проте через специфіку страхового бізнесу цей аналіз не є можливим для безпосереднього використання. Необхідно методичку розрахунку точки беззбитковості переробити так, щоб вона стала прийнятною для аналізу у сфері страхування, а її результати були адекватними для їх безпосереднього використання страховиками у своїй діяльності.

Страховик у своїй діяльності має справу з наданням страхових послуг та прийняттям ризиків на страхування, на відміну від організацій, що працюють в інших сферах народного господарства. Вони мають справу з виробництвом товарів, наданням послуг, виконанням робіт та їх продажем клієнтам. Так, наприклад, для промислових компаній доцільним є застосування аналізу беззбитковості для знаходження тієї критичної точки обсягу виробництва, за якого ця компанія буде повністю покривати свої витрати. Для страхових організацій, на наш погляд, доцільним є застосування цього аналізу для того, щоб знати, яку кількість договорів страхування необхідно укласти для беззбиткової діяльності.

Для страховиків цей аналіз є дуже важливим, оскільки від величини страхового портфеля залежить його фінансова надійність. Кількість договорів, які планує укласти страхова організація, є вихідною статистичною базою для розрахунків розміру страхових тарифів, тобто ціни за страхову послугу.

Застосування цього аналізу надасть змогу страховикам планувати необхідну кількість договорів для беззбиткової діяльності, витрати на ведення справи та розмір технічних резервів. Це дозволить їм планувати свою операційну діяльність та коригувати її в разі відхилень протягом звітного періоду.

На нашу думку, практична цінність аналізу беззбитковості страхової організації полягає в тому, що цей підхід дозволить:

- планувати кількість договорів страхування, які необхідно укласти для забезпечення беззбиткової діяльності страхової організації;
- коригувати величину та структуру страхових тарифів;
- порівнювати прибутковість (збитковість) окремих видів страхування, що дає підстави для вибору оптимального страхового портфеля;
- планувати величину та структуру страхового портфеля;
- управляти витратами на ведення справи.

У західній практиці аналіз беззбитковості називається “витрати-обсяг-прибуток” (cost-volume-profit, CVP). Ключовими змінними CVP-аналізу є обсяг випуску, ціна одиниці продукції, величина постійних та змінних витрат на одиницю продукції [4].

CVP-аналіз – це аналітичний підхід до вивчення взаємозв’язку між витратами та доходами за різних рівнів виробництва [5, с. 186].

Основною формою CVP-аналізу є аналіз беззбитковості, який описує співвідношення постійних та змінних витрат і прибутку. Сутність аналізу полягає в знаходженні точки беззбитковості, тобто такої виручки від реалізації, за якої компанія вже не має збитків, але ще не має і прибутків. Результату від реалізації після відшкодування змінних витрат точно вистачає на покриття постійних витрат, а прибуток дорівнює нулю [4, с. 159].

Цей аналіз проводиться з метою визначення того обсягу виручки від реалізації продукції, досягнувши якого підприємство буде повністю покривати всі свої витрати, тобто його виробництво буде беззбитковим, а

збільшивши свій обсяг понад цю точку – отримувати прибуток. Знання цієї точки є передумовою ефективною діяльністю будь-якого підприємства, а також основою фінансового планування. Саме тому кожна страхова організація повинна знати свій певний "обсяг" або величину мінімального страхового портфеля, досягнувши якого вона зможе повністю покривати витрати та забезпечувати свою фінансову надійність.

Для подальшого викладення необхідно детальніше зупинитися на основних положеннях аналізу беззбитковості. Точку беззбитковості можна визначити за допомогою таких методів: аналітичного та графічного.

Для аналітичного розрахунку точки беззбитковості використовуються прості співвідношення, які ґрунтуються на балансі виручки [5, с. 189]:

$$\text{Виручка} = \text{Змінні витрати} + \text{Постійні витрати} + \text{Прибуток}, \quad (1.1)$$

Допустимо, що p – ціна одиниці продукції, а Q – обсяг виробництва за деякий проміжок часу, тоді вираз (1.2) можна перетворити так, знайшовши величину прибутку:

$$NI - p \cdot Q - v \cdot Q - F, \quad (1.2)$$

де NI – прибуток до сплати податків;

v – величина змінних витрат на одиницю продукції;

F – величина постійних витрат за період часу.

Точка беззбитковості (break even point, BEP) за визначенням відповідає умові, коли прибуток дорівнює 0 [37, с. 189]:

$$p \cdot Q - v \cdot Q - F = 0, \quad (1.3)$$

Звідси

$$BEP = \frac{F}{(p - v)}, \quad (1.4)$$

Отже, для розрахунку точки беззбитковості необхідно величину постійних витрат поділити на різницю між величиною ціни одиниці продукції та величиною змінних витрат на одиницю продукції. У цьому випадку точці беззбитковості відповідає обсяг реалізації, виражений у грошових коштах.

Для того, щоб розрахувати точку беззбитковості графічним методом, необхідно на координатній площині відкласти всі відомі показники. Це обсяг реалізації продукції, постійні витрати та змінні витрати (рис. 1).

Як видно з рис. 1, $XВ$ – це постійні витрати, які не змінюються залежно від обсягу реалізації продукції; BC – це змінні витрати, вони змінюються залежно від зростання обсягу реалізації продукції. Лінія AC відображає всі витрати, як постійні, так і змінні, а лінія OD – обсяг реалізації продукції. Відповідно на перетині ліній AC та OD знаходиться точка беззбитковості N .

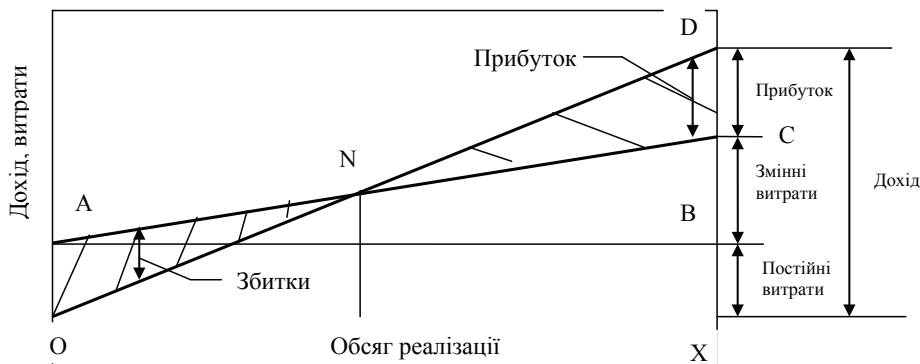

Рис. 1. Визначення точки беззбитковості за допомогою графічного методу

Цей аналіз не можна повністю без застережень застосувати для страхових організацій. Страховий бізнес є досить специфічним та істотно відрізняється від інших. Саме тому, застосовуючи загальновідомий фінансовий аналіз для оцінювання стану страхової організації, необхідно враховувати специфіку діяльності цієї сфери.

Для проведення аналізу беззбитковості необхідно мати в розпорядженні такі дані: ціну продукції, постійні витрати та змінні витрати на одиницю продукції. Отримати ці дані для будь-якого підприємства не є проблемою, проте для страховиків це досить проблематично. По-перше, страховики надають послуги, а не виробляють продукцію. Послуга – це дія чи вигода, які одна сторона може запропонувати іншій; вона не має матеріального втілення, її придбання не призводить до отримання чого-небудь у власність [6, с. 593]. Виходячи з такого визначення послуги, важко визначити її ціну, не кажучи вже про розмір витрат на її надання. По-друге, страховики надають не просто послуги, а фінансові послуги. Фінансова послуга – це операції з фінансовими

активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [7].

Специфіка надання послуг у сфері страхування передбачає особливий підхід до визначення таких понять, як “ціна”, “постійні витрати” та “змінні витрати на одиницю продукції”. Для проведення аналізу беззбитковості необхідно знайти такі поняття, які б характеризували операційну діяльність страхової організації, а також були аналогічними значенню ціни та обсягу продажу для підприємств інших сфер бізнесу.

Обсяг реалізації продукції – це кількість продукції (товарів) у натуральних одиницях, проданих підприємством за звітний період [8]. Цей показник виступає кількісною характеристикою операційної діяльності. У страховій організації таким показником може бути кількість договорів страхування, що укладаються протягом звітного періоду або величина страхового портфеля.

Наступним, не менш важливим показником є ціна продукції. Ціна – це грошовий вираз вартості товару (продукції, послуги) [8]. Ціна складається з 2 частин: собівартості та прибутку.

У теорії страхування вважається, що ціною страхової послуги є страхова премія. Страхова премія – плата за страхування, яку страхувальник зобов’язаний внести страховику згідно з договором страхування [2]. Вона виражається в грошових одиницях і встановлюється окремо за кожним договором страхування залежно від страхової суми та страхового тарифу. Розмір страхового тарифу відбиває ймовірність настання страхової події, тим самим виступаючи якісною характеристикою будь-якого об’єкта страхування. Страховий тариф – це ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування [2].

Страховик розраховує страхові тарифи, виходячи з того, що страхових премій, обчислених на основі цих тарифів, має бути достатньо, щоб, по-перше, він міг виконати свої зобов’язання перед страхувальниками з конкретних видів страхування (тобто провести виплати); по-друге, покрити витрати на утримання страхової компанії і на проведення страхування (ці витрати у страхуванні називаються “витрати на ведення справи”); по-третє, отримати прибуток. Тому повний страховий тариф (брутто-тариф) включає в себе дві невіддільні частини: нетто-тариф і навантаження (яке, своєю чергою, включає витрати на ведення справи і прибуток) [3, с. 69].

Ще одним показником є витрати. У страховій сфері є своя специфіка: до витрат фактично необхідно віднести нетто-премії та витрати на ведення справи. Нетто-премії призначені для формування технічних резервів, з яких потім і будуть фінансуватися виплати страхових відшкодувань при настанні страхових випадків. Нетто-тарифи розраховуються за допомогою актуарних розрахунків на основі математичної статистики та теорії ймовірності. Витрати на ведення справи призначені для фінансування поточної діяльності організації, тобто для забезпечення процесу надання страхових послуг та функціонування самої організації. Величина цих витрат у структурі страхового тарифу розраховується на основі статистичних даних за попередні роки.

Очевидно, що можна провести паралелі між такими показниками, як постійні та змінні витрати будь-якого підприємства, і витратами на ведення справи страхової організації. Вони мають однакове призначення у діяльності страхових і не страхових компаній. Тому цілком логічним є припущення про використання в аналізі беззбитковості страховиків саме цих витрат.

Проте при більш детальному аналізі витрат на страхову діяльність можна побачити, що виплати страхових відшкодувань теж є частиною загальних витрат, причому важливою. Отже, можна підсумувати, що до витрат страховика у структурі страхового тарифу можна віднести нетто-тариф і частину навантаження – витрати на ведення справи.

Крім цього, необхідно правильно розподілити загальні витрати на постійні та змінні. До умовно змінних належать витрати, абсолютна величина яких зростає зі збільшенням обсягу випуску продукції і зменшується з його зниженням. Умовно постійні – це витрати, абсолютна величина яких зі збільшенням (зменшенням) випуску продукції істотно не змінюються.

Для страхових організацій, які ведуть аналітичний облік всіх витрат, визначити постійні та змінні витрати не становить труднощів. Для спрощення цієї процедури, а також у випадках відсутності цього обліку чи інформації про нього, можна скористатися страховою звітністю, а саме: Звітом про доходи і витрати страховика [9].

Висновки. Практична цінність аналізу беззбитковості для страхових організацій полягає в тому, що цей підхід дозволить:

- планувати кількість договорів страхування, які необхідно укласти для забезпечення беззбиткової діяльності страхової організації;
- коригувати величину та структуру страхових тарифів;
- порівнювати прибутковість (збитковість) окремих видів страхування, що дає підстави для вибору оптимального страхового портфеля;
- планувати величину та структуру страхового портфеля;
- управляти витратами на ведення справи.

Література:

1. Юрченко Л. А. Финансовый менеджмент страховщика : учеб. пособие для вузов. / Л. А. Юрченко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 199 с.
2. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" № 2745-III за станом на 1 грудня 2008 року. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій : навч. посіб. / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2007. – 328 с.
4. Лихачева О. Н. Финансовое планирование на предприятии : учеб. пособие / О. Н. Лихачева. – М. : ООО "ТК Велби", 2003. – 264 с.
5. Савчук В. П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / В. П. Савчук. – К. : Издательский дом "Максимум", 2001. – 600 с.
6. Армстронг Г., Котлер Ф. Маркетинг. Загальний курс : пер. з англ. : уч. пос. / Г. Армстронг, Ф. Котлер. – 5-те видання. – М. : Видавничий дім "Вільямс", 2001. – 608 с.
7. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" № 2664-III за станом на 3 грудня 2008 року. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
8. Економіка підприємства : підручник / за ред. С. Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 1999. – 546 с.
9. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України "Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків" № 39 за станом на 16 жовтня 2005 року. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.